

Hvad verden ej ved

Om Grundtvigs hjertelige erkendelsesteori

Isak Krab Koed

Ud af Grundtvigs skabelsesteologi med dens kvalitative forståelse af gudbilledligheden springer en erkendelsesteori, der ser hjertet i stand til at erindre, hvad det i evigheden vidste om livet i Guds billede, men i tiden har glemt, når det atter hører og genkender Guds ord. Det enkelte menneskes liv bliver dermed en frelseshistorie for hjertet; en hjertets dannelse til kristelighed, der skal gøre hjertet nyt i os, så det med dets egen treenighed af tro, håb og kærlighed bliver et Himmerig på Jord.

Ordets klang i folkemunden
om hvad verden aldrig så,
ordets klang i hjertegrunden,
som kun hjerterne forstå,
den med åndens kække buer
og med hjertets søde luer
er Guds-ordets efterklang
Højskolesangbogen, nr. 93 (18. udg.)

På Grundtvigs tid trivedes rationalismens fornuftsprægede kristendomsforståelse, og Grundtvigs teologi er i dens receptionshistorie blevet set som et opgør med denne forståelse. Det var utvivlsomt tilfældet, men der er mere at sige. At kristendom for Grundtvig var en hjertesag snarere end en hovedsag, er nemlig ikke ensbetydende med, at der ikke er noget at erkende.

Tværtimod spiller erkendelsen en mægtig rolle i Grundtvigs teologi – blot ikke med hjernen, men med hjertet som erkendeorgan. Det følgende er et forsøg på at udfolde Grundtvigs måde at tænke på om den slags erkendelse, der er afgørende for hans teologi, og om det hjerte, der i modsætning til hjernen er i stand til at forstå den ret. Eller med titlens ord: Et forsøg på at udfolde, hvad vi kunne kalde for Grundtvigs hjertelige erkendelsesteori.

Et sådant forsøg forudsætter de sædvanlige forbehold: Enhver tale om Grundtvigs teologi i bestemt ental er helt indlysende en både praktisk og principiel umulighed, principiel på grund af de almindeligt kendte omskiftelser i hans teologi gennem årene og praktisk på grund af selve den vældighed, der kendetegner hans skriftlige produktion, hvoraf i denne sammenhæng kun så nærmest anekdotisk lidt kan inddrages. Idet jeg i det følgende koncentrerer min læsning om tre bind af Grundtvigs prædikener fra Vartov-årene, skal påstanden dog være, at hvad der heraf skrives frem, er en måde at tænke om mennesket på, som udgør en væsentlig forudsætning for at forstå Grundtvigs tænkning i dens mangeartede helhed.

Om at “lære at kiende Menneskelivet”. Erkendelsens skabelsesteologiske forudsætninger

Når jeg i nærværende artikel gør mig til talsmand for, at der til grund for Grundtvigs teologi ligger en erkendelsesteori, virker det oplagt at begynde ved begyndelsen. Hvad er det nemlig, der skal erkendes? Hvad er erkendelsesprocessens genstand? Om det kan Grundtvig formulere sig på mange forskellige måder. I en prædiken til 1. onsdag i fasten 1843 skriver han om Jesu offer for menneskers skyld, at “Frugten deraf til vor Gienløsning og Saliggørelse” består i, at vi skal “lære at kiende Menneskelivet, som et kraftigt, roligt og glædeligt Liv i Guds Billede med hans Herligheds Håb” (Grundtvig 2007a: 112). I en anden til søndag seksagesima samme år kan han på samme måde tale om nadveren som det, der har skabt og skaber et “nyt og glædeligt Menneske-Liv i Jesus Christus, hvorover Lyset oprandt i Tidens Løb og opgik alt meer og meer” (Grundtvig 2007a: 91). Altså: om menneskelivet i Guds billede (som jf. Hebr 1,3 er Kristus selv) som et liv, der skal oplyses; erkendes over tid.

Den frugt af Jesu offer, der tjener til vor genløsning og saliggørelse, det er altså en erkendelsesfrugt – erkendelsen af menneskelivet som et liv i Guds billede. En sådan konstatering er imidlertid kun klargørende i den forstand, at den gør det klart, at nærmere udredning er nødvendig. For hvilken slags erkendelse er der tale om? Hvordan gøres en sådan erkendelse? Og hvor stammer den fra?

For nu at begynde med det sidste: Når der i det hele taget er behov for at “lære at kiende Menneskelivet”, har det sin grund i den måde, hvorpå Grundtvig udlægger Guds historie med mennesker fra skabelse til genløsning – herunder særligt hans gennemtænkning af det skabte menneskes gudbilledlighed og Syndefaldets konsekvenser herfor.

Før Syndefaldet var der jo ingen tvivl hos mennesket om, at dets liv var et liv i Guds billede. I en prædiken til 1. søndag efter helligtrekonger kan Grundtvig om tiden før Syndefaldet formulere sig sådan, at:

hele denne Verden er bygt til et Guds Tempel for alle Folk,
med Himlen til sin Hvælving, Soel og Maane til de store Ly-
sekroner og de utallige Stjerner til Natlamper, som ikke sluk-
kes, med Tordenen til sit Orgel og alle Himlens fugle til sit
Sanger-Chor, og med alle Mennesker til sine Præster, skabte
i Guds Billede og efter Hans Lignelse, oplevede af Hans Aand
og mægtige til at føre Hans Ord (Grundtvig 2007a: 57).

Formuleringens poesi og hele fornemmelse af *schwung* til trods er der vel her ikke noget bemærkelsesværdigt, bortset fra at Grundtvig øjensynlig forestiller sig flere mennesker før Syndefaldet end de fra Bibelen nok så bekendte Adam og frue – men i det efterfølgende sker der noget, som er mærkeligt i vor sammenhæng. For da Grundtvig indfører synden som dét, der ændrer dette menneskeliv i Guds billede til det faldne menneskeliv, der har brug for saliggørelse og genløsning, gør han det gradvist.

“Men see, da kom Synden i Verden og vanhelligede Guds Tempel og besmittede hans Præster” (ibid.), lyder det, inden en forfaldsfortælling begynder. I første omgang betyder syndens komme nemlig ikke, at verden slet ikke er Guds tempel; kun, at det ikke længere kan siges om hele verden. Endnu er der “Spor af Guds Huus på Jorden, Glimt af dets Lys og Gienlyd

af den Guds Røst” (ibid.), som skabte verden, når man søger de rette steder – afkroge af verden som den, hvor “Tabernaklet fæstes i Silo, og Templet bygges i Jerusalem” (ibid.).

Imidlertid sætter i og med tiden en udvikling ind, og “selv der forsvinde de levende Spor i Tidens Løb alt meer og meer” (ibid.), så at selv disse Guds huse i verdens afkroge åndelig talt blev forladt af ham – og det, selv om Gud selv kødelig talt endnu lå i templernes monstrantser: “Lampen var vel tændt, men Folket sad dog i Mørke og Dødens Skygge” (ibid.)! Og efterhånden som det helt går af minde, at verden er Guds tempel, intensiveres de skriftkloges forsøg på at finde det evige liv, de har mistet. Disse skriftkloge leder dog i skriften og finder heri intet sådant, men kun “underlige Ting at gruble på og tvistes om” (ibid.).

Hvad der tabes og til sidst bliver borte for mennesket i denne fortælling, det er Guds røst, Guds levende ord. Et andet sted kan Grundtvig summarisk udtrykke den samme fortælling ved om Ordet at sige, at det var:

lige fra Begyndelsen den kosteligste Gave til Mennesket, en Gave, der vel tabde det Meste af sit Liv og sin Herlighed, da Mennesket Faldt, og sank ved Misbrug og aandelig Dorskhed bestandig dybere fra sin himmelske Høihed, saa det omsider ligesom krøb i Jorden (Grundtvig 2007b: 295).

Hvis vi skal gøre et forsøg på i ét begreb at sammenfatte, hvad denne forfaldsfortælling anskueliggør, forekommer begrebet glemsel at være træffende. Grundtvigs fortælling om syndens virkning i den verden, Gud har bygget som sit tempel, er en fortælling om det menneske, der på grund af syndens besmittelse i tidens løb glemmer, at det er skabt i Guds billede og hører ham til – dag for dag, år for år, sekel for sekel, lige indtil verden ej ved, hvad den selv er.

Behovet for at erkende menneskelivet som et liv i Guds billede har altså som sin skabelsesteologiske forudsætning en forestilling om et Syndefald, hvis virkning er at gøre mennesket glemsomt – eller historisk tænkt: hvis virkning er at føre mennesket fra evigheden ind i tiden og dermed gøre glemslen mulig.

Med det sagt kan vi også nærmere identificere, hvad det er for en erkendelse, der er tale om. Den erkendelse, der med tiden er gået mere og mere tabt, er en erindring – en erindring om tiden før Syndefaldet; om livet hos Gud, da hele verden var hans tempel og alle mennesker hans præster. Med et liturgisk ladet ord er dette at erkende sit liv som et liv i Guds billede altså et spørgsmål om ihukommelse. Men hvad er det for et menneske, der således kan ihukomme dette liv?

“Hjerternes Raad”. Hjertet som erkendelsens sted

Gudbilledlighedsforståelsen er en afgørende forudsætning for at hævde, at en sådan ihukommelse overhovedet er mulig. Hvad der i 1 Mos 1,27 udsiges om det skabte menneske, forstås nemlig hos Grundtvig på en anden måde, end vi er vant til i den lutherske tradition.

Allerede Prenter har i *Skabelse og genløsning* (1975) fat i, at hvor luthersk teologi har haft den hovedlinje at betragte gudbilledligheden som noget relationelt, dvs. som bestående i forholdet mellem Gud og mennesker, og derfor har villet reservere gudbilledligheden i positiv forstand til status gratiae, er der hos Grundtvig en kvalitativ forståelse af gudbilledligheden, som derfor allerede i status originalis er positivt til stede. Prenter citerer således Luther for at sige om gudbilledligheden i status originalis, at Guds billede er gået under og erstattet med Djævelens – og konstaterer nøgternt herom, at “når gudbilledligheden består i troens rette Gudsforhold, er det klart, at faldets følger må være katastrofale” (Prenter 1975: 300).

Hvad siger da heroverfor Grundtvig?¹ Man skal ikke lede længe efter det, for gudbilledligheden er et knudepunkt i hans teologi og optræder

1. De følgende to afsnit samt afsnittet med sætningen “Hvad betyder nu alt det for mennesket efter Syndefaldet?” i nærværende artikel bygger tæt på mit upublicerede speciale, *Mennesket – skabt i Guds billede? En undersøgelse af gudbilledlighedens karakter og dens konsekvenser for antropologien i Olesen Larsens og Grundtvigs teologier*, som artiklen i dens egenskab af eftertænkning, nytænkning og fokusering af en del af specialets stof og ærinde i det hele taget står i gæld til.

som tema næsten uoverskueligt ofte i prædikenerne. Den formulering om mennesket, at det er skabt "i Guds Billede og efter hans Lignelse" (Grundtvig 2007b: 320; 2007c:93, 178, 294, 309 m.fl.), fremføres igen og igen. Hvad ligger der nærmere heri? I modsætning til, hvad man umiddelbart kunne forestille sig, indebærer det ikke, at Syndefaldet afskrives. I en prædiken til 14. søndag efter trinitatis 1845 kan Grundtvig fx gøre gældende, at "Synden, som har smittet os Alle, er en aandelig Spedalskhed" og i den sammenhæng påpege, "hvorlangt borte Syndere naturlig staae fra Himlen, saalangt [...] som Helvede er derfra, med det svælgende Dyb, som er os umueligt at overfare" (2007c: 325). Med et andet billede kan den samme situation beskrives sådan, at "Synden staaer som en uoverseelig Mur mellem os og vort Livs Gud" (Grundtvig 2007c: 354). Det gælder også for menigheden, som må "komme vel ihu, at vi er selv af Naturen Syndere, saavelsom de Andre" (Grundtvig 2007c: 245).

Dens konsekvenser er ligeså klare: "Døden er Syndens Sold" (Grundtvig 2007c: 367). Grundtvig forstår ikke døden som "en nødvendig Ufuldkommenhed ved Livet" (ibid.), men som en følge af menneskets synd – og den omfatter både det kødelige og det åndelige i menneskelivet. Af synden følger ikke blot legemets, men også sjælens død eller i det mindste sygdom. Grundtvig kan sige, at den "af Naturen er halvdød for den Aandens usynlige Verden, hvortil den selv hører" (2007c: 368). Mennesket er imidlertid ikke fuldstændig ødelagt af Syndefaldets virkninger. Det er "et guddommeligt Mesterværk, der vel ved Synden kunde gruelig vanhelliges, [...] men aldrig forstyrres eller ødelægges" (Grundtvig 2007a: 109). Jf. talen om åndelig spedalskhed har Syndefaldet medført "Kiøds og Aands Besmittelse" (Grundtvig 2007b: 110, 2007c:3 75), men Grundtvig fastholder, at denne besmittelse ikke har udsluttet gudsbilledet, og polemiserer mod den opfattelse, at Guds billede er:

Noget, [...] som, Ingen veed, hvordan, kom med Skabelsen og forsvandt med Syndefaldet, og skal engang ligesom falde ned fra Skyerne til os igjen" (ibid.). I stedet består det i en fra skabelsen iboende kvalitet: menneskets mund og mæle. Mennesket er "underlig beslægtede med Verdens usynlige Skaber ved Ordet i vor Mund og i vort Hjerte (Grundtvig 2007c: 197).

Det er "Talen, der skiller os fra Dyrene, som de Umælende" (Grundtvig 2007c: 308). Derfor er talens brug "det gyldige Vidnesbyrd om, at Mennesket er skabt i Guds, sin Skabers Billede" (Grundtvig 2007c: 258).

I forlængelse af, hvad Johannes Værge i *Det betroede menneske* og andre udgivelser har gjort gældende som et grundlæggende skel i kristendommens syndsforståelse, kan man sige, at Grundtvig i Vartov-prædikenerne befinder sig indenfor en af græciteten præget oldkirkelig forståelse af synd som sygdom – cf. en senere latiniseret kristendoms forståelse af synd som forbrydelse. Og som Værge bemærker: "En beskadigelse kalder på helbredelse, en forbrydelse på straf" (Værge 2015: 96).

Grundtvig kan således i modsætning til Luther understrege, at gudbilledligheden positivt bestemt gives i status originalis, som når han i en prædiken til midfaste søndag 1843 fx karakteriserer menneskelivet som et liv, der "frem for Alt bestaaer i Ordet, Ordet i vort Hjerter og i vor Mund, hvormed Skaberen har adlet os til at være Hans Billede på Jorden [!]" og om det adækvate sted for denne karakteristik videre fremhæver, at:

således er Menneske-Livet af Naturen, var ikke blot saaledes i Paradis, ikke blot i det forjættede Land [...] nei ikke blot der, men midt iblandt Hedningerne, som godt følte, at selv på Menneske-Læber var der noget guddommeligt i Ordet" (Grundtvig 2007a: 139).

Gudbilledligheden har altså ifølge Grundtvig kvalitativt forstået været til stede længe efter Syndefaldet, endda ikke bare hos Guds eget folk, men også hos hedninger, men er dog – som det også sås i Grundtvigs fortælling om, hvordan det langsomt glemtes, at hele verden er Guds kirke – med tiden forfaldet hos os.

Hvad betyder nu alt det for mennesket efter Syndefaldet? I en prædiken til 12. søndag efter trinitatis 1844 (Grundtvig 2007a: 293f) over evangeliet om helbredelsen af den døvstumme mand i Mark 7,31-37 tematiserer Grundtvig Ordets gudbilledligheds tredelte betydning. For det første gør menneskers mund og mæle dem til "Borgere af Aandens usynlige Verden" (Grundtvig 2007b: 294). For det andet har Gud med Ordets gave til mennesket "tændt et Himmel-Lys på Jorden, der [...] aabenbarer Hjerternes Raad" (ibid.), og

endelig har Gud med Ordet indblæst "Mennesket sin Livs-Aande, saa han kunde tale til os, som en Mand til sin Næste" (ibid.), altså for det tredje muliggjort en samtale mellem mennesker og Gud.

Med andre ord: Den kvalitative forståelse af gudbilledligheden betyder, at det er muligt for mennesket igen at erkende det liv i Guds billede, som det har glemt. "Guds Billede er fra Evighed, Guds Søn og Guds Ord, deri er Mennesket skabt, og var derfor også efter Faldet istand til at kiende Gud, høre og forstaae Hans Ord" (Grundtvig 2007b: 110). For denne mulighed for at forstå Guds ord er hjertet afgørende i Grundtvigs teologi. Det er slet og ret det erkendeorgan, hvormed og hvori denne ihukommelse af det gudbilledlige menneskeliv kan finde sted. Det ser vi allerede deraf, at Guds ords sted ikke er hovedet – en opfattelse, Grundtvig gerne polemiserer imod (se fx Grundtvig, 2007c: 72) – men hjertet, idet "ethvert Hjerte, der er af Gud, har et hemmeligt Øre for Faderens Stemme" (ibid.). Vi ser det også på en anden og af det ovennævnte umiddelbart mindre tydelig grund. Når Ordet tager bolig i hjertet, sker der som vi har læst ifølge Grundtvig det, at hjerternes råd åbenbares.

Men hvad er det for et råd, hjerterne ved, og som er gemt i dem, indtil det åbenbares i mødet med Guds ord? Om det udtrykker Grundtvig sig med vekslende klarhed mange steder i sine prædikener. "Menneske-Hjertet [...] er skabt i Guds Billede og bærer uudslettelige Spor deraf" (Grundtvig 2007c: 339), kan det lyde. Men hvilke spor da? I en prædiken til 3. søndag i advent 1843 taler Grundtvig om den tilstand, hjerterne befinder sig i efter Syndefaldet. De er nemlig:

alle i deres naturlige Tilstand, som Ørken, ja, som Ørken, hvori vore første Forfædre uddreves fra Paradis; Ørken, hvori vi Alle vaagne en sørgelig Morgenstund, og kalde kun for-gæves paa Paradis-Drømmene, vor Barndoms Lege-Systre (Grundtvig 2007b: 21).

Det faldne menneskes hjertes tilstand jævnføres med de første menneskers – med det menneske, der netop er uddrevet af Paradis, og som derfor oplever Jorden som en ørk i sammenligning dermed.

Af denne jævnføring følger, at det faldne menneske har i sit hjerte mindet om det Paradis, det har mistet – og at det derfor ikke kan andet end at nære “en bestandig Længsel derefter, Længsel efter at høre en Engels Røst” (ibid.). Selv om mennesket efter Syndefaldet med tiden har glemt, at verden er Guds kirke, og mistet hans levende Ord, er der altså i menneskehjertet stadig en erindring om, hvad mennesket kommer af – en erindring om det evige liv i Paradis hos Gud.

Det følger af Grundtvigs kvalitative forståelse af gudbilledligheden. Paradisets evige liv er jo hverken mere eller mindre end Gud selv – og som skabt i Guds billede er der altså endnu noget i mennesket, der har billedlighed med ham. Hvordan skulle et menneske, det er sådan fat med, kunne undgå at længes efter Paradis i den faldne verdens ørk? Ja, hvordan skulle det kunne være anderledes, end at “Menneske-Hjertet klager over Støvets Kaar, og sukker efter det forlorne [dvs. tabte] Paradis” (Grundtvig 2007b: 222)?

Og hvad kan der nu siges om Guds treenige liv – om Faderens, Sønnens og Helligåndens liv? Det er jo troens, håbets og kærlighedens liv. I en prædiken til 13. søndag efter trinitatis kan Grundtvig således sige, at:

ligesom der er tre vidner i Himmelen, Faderen, Ordet og den Hellig-Aand, og disse Tre ere Eet, saaledes er der ogsaa tre Vidner i Himmeriget på Jorden: Tro og Haab og Kiærlighed, og disse Tre er ogsaa Eet (Grundtvig 2007b: 303).

Det er store ord! “Himmeriget på Jorden” – med sin egen treenighed i tro, håb og kærlighed, som svarer nøje til den himmelske. Hvor kan dét Himmerige findes? I en anden prædiken – til 4. søndag i advent 1842 – hvor Grundtvig igen taler om den faldne verden som en ørk for det hjerte, der længes efter Paradis, bliver det klart. For vel er “det naturlige Menneske-Liv, trods al verdens saakaldte Herlighed, [...] for Hjertet en ørk”, men dog “med en lille Græsplet, der altid savner Solen og sukker efter Regnen” (Grundtvig 2007a: 29). Og hvad er denne længselsfulde græsplet andet end hjertet selv? Derfor er Guds levende Ord:

til Fryd for den Græsplet i Ørken, som det ømme, det medlidende, det forsonlige og kiærlige Menneske-Hjerte er til alle

Tider, [idet] Han gjør det til et lille Paradis paa ny (Grundtvig 2007a: 30).

Hvad Guds ord vil med det faldne menneskes hjerte er at gøre dét til Himmerige på Jorden!

“Det ny Hjerte i os”. Erkendelsesvækstens måde og mål

Men hvordan skal en sådan omdannelse af menneskehjertet foregå? Og hvad er dens mål? I virkeligheden tænker Grundtvig også her med følgerigtighed. Skal det faldne menneskes hjerte oprejses, må oprejsningens mål være at blive det sande menneske, blive menneske i Guds billede, sådan som Gud før Syndefaldet – ja, fra evighed til evighed – havde tænkt sit menneskebarn. Skal det faldne menneske hjertelig oprejses, må det være til lighed med Kristus.

Hvad Gud vil er at “fornye Jordens Skikkelse hos os, til det ny Menneske, den anden Adam” (Grundtvig 2007b: 185), simpelthen at “skabe det ny Hjerte i os, der er som Hans Søns Hjerte” (Grundtvig 2007b: 210). Ja, “i Jesus Christus see vi, hvad Mennesket er skabt til at være og hvad vi, ved Troen på Ham endnu af Guds Naade kan og skal blive” (Grundtvig 2007c: 312). Og vi ved det, for vi synger det igen og igen: O kristelighed, du skænker vort hjerte, hvad verden ej ved! (DDS 321). I ordet kristelighed kan man tænke sig en pædagogisk bindestreg. Det er hjertets kriste-lighed, salmen besynger. Kristelighed er og bliver den sande menneskelighed, fordi Kristus er det sande menneske.

Og det er altså – hvad der i en luthersk sammenhæng er nok så afgørende – Gud, der gør det. Det er Guds gode skabelse, gudbilledligheden beror på. Og det er Gud, der i sit Ord kommer til menneskehjertet, taler til den længsel, det rummer, og lader Ordet skabe i hjertet, hvad det nævner. “Han, som har begyndt den gode Gierning i os, Han vil ogsaa fuldføre den til Vorherre Jesu Christi Dag” (Grundtvig 2007b: 239), så at “vi kan [...] ligesaa lidt lægge et Haarsbred til vor aandelige og guddommelige Vext, som vi kan lægge en Alen til vor legemlige Vext” (Grundtvig 2007b: 236). Skal syndens svælgen-

de dyb mellem det faldne menneske og Himlen overfares og det evige liv i Guds billede nås, kan det ene og alene være Guds gerning.

Alt sammen kan det nu lyde ganske metafysisk. Men Grundtvig indvender mod den tanke tit og ofte, at inkarnationen betyder det modsatte. Er Gud virkelig blevet et menneske som os, så må vi også kunne ligedannes med ham på en naturlig måde. “Herren, som selv paatog sig den menneskelige Natur, følger i al sin aandelige Virkning paa os Menneske-Natures Orden” (Grundtvig 2007c: 392). Hjertets åndelige liv kan “ikke være verdsligt, fordi Jesus Christus var ikke af denne Verden, men skal dog være menneskeligt, fordi Jesus Christus var og er et sandt Menneske” (Grundtvig 2007c: 171). Derfor indebærer det da heller ikke “noget aldeles Fremmed, og Ubekiendt, som Mennesket i sin naturlige Tilstand hverken kan gjøre sig nogen Forestilling om eller føle nogen Længsel efter” (Grundtvig 2007c: 169).

Men hvordan lader vækst til kristelighed sig forklare som noget naturligt? Jo, for det kristelige hjerte er jo hverken mere eller mindre end det hjerte, hvori Gud lever. Og Guds treenige liv – dét er troens, håbets og kærlighedens liv. I det liv er der altså i grunden ikke noget, som hjerterne ikke kender fra det naturlige menneskeliv efter Syndefaldet, “thi Troen er jo det Barnlige, Haabet det Ungdommelige og Kiærligheden den modne Alders naturlige Udtryk for Menneske-Livet” (Grundtvig 2007b: 365).

I en prædiken til 1. søndag efter helligtrekonger 1845 bruger Grundtvig derfor også en betragtning af Kristi naturlige menneskeliv til at udlede træk af dén åndelige udvikling, der kan ske i den enkelte. For “af faae Træk [udspringer] et helt Livs-Billede” (Grundtvig 2007c: 59), og idet dette livsbillede er netop det sande menneskelivs billede, har det gyldighed for ethvert menneske, hvis hjerte er undervejs mod kristelighed – mod sand menneskelighed i Kristus.

Med tanke på afstanden i tid mellem Jesu fødsel og den tolvårige Guds søns fremtræden i templet understreger Grundtvig til en begyndelse, at:

naar Herrens aandelige Liv i Hans Menighed skal ligne Hans personlige Levnetsløb, som Skriften beskriver det, da maa jo Udviklingen være vidunderlig langsom; thi hvad Englene sang for Barnets Vugge, født i Betlehem, det har jo næsten

været glemt, inden Guds Søn blev tolv Aar gammel (Grundtvig 2007c: 56).

Hjertets dannelse til kristelighed tager tid – for ting tager nu engang tid i den faldne verden, og var det derfor ikke en dannelse i tid, der skulle ske med hjertet, så var det slet ikke det faldne menneskes hjerte, den kunne ske for.

Men Guds søns liv var netop et liv i tiden, og derfor kan Grundtvig af hans naturlige liv udlede troens, håbets og kærlighedens liv, sådan som det også kan leves i den troendes hjerte. Hjertets nye liv begynder da som Jesu liv med fødsel, så det “hører til Troens Liv, at vi med Hyrderne finde Barnet i Krybben” (Grundtvig 2007c: 60). Guds barnet skal undfanges i hjertets krybbe, for at dets dannelse til kristelighed kan begynde. Og det er hjertet selv, der gør det, når Guds ord i dåben vækker hjertets tro og gør den til kristentro: “Vorherre [er] aandelig til alle Tider et lille Barn midt iblandt os, hvor det troende Hjerte vil undfange og føde Ham” (Grundtvig 2007c: 55-56).

Videre kan Grundtvig pege på det tolvårige Jesusbarns samtale med de skriftkloge i templet som et træk af Kristi liv, der skabte håb hos hans forældre, idet de hørte hans kloge svar til de skriftkloge, og deraf udlede, at det “hører nødvendig til Haabets Liv, at vi aandelig med Joseph og Marie finde Barnet i Templet” (Grundtvig 2007c: 60). Med til hjertets dannelse til kristelighed hører altså ikke kun, at troen i Guds ord kommer til vore hjerter, som i kristentro undfanger det lille Jesusbarn – men også, at det lille barn åndelig vokser til og begynder at tale håbet ind i os ved sin forkyndelse af det glade budskab om Guds rige, hjertet længes efter.

Endelig ser Grundtvig i fortællingen om den tolvårige i templet “det tredje Træk af Guds barnets Liv, at han gik Hjem til Nazaret med sine Forældre og var dem underdanig, til han blev tredive Aar” (Grundtvig 2007c: 61). For hvorfor skulle Guds egen søn – der allerede kunne tale, så selv skriftkloge forundredes – nemlig underkaste sig sine forældre og vende tilbage til sin hjemstavn? Det var naturligvis af kærlighed; den kærlighed, som ethvert menneske har for og til det, han kommer af – hvilket jo er Paradis såvel som vort sted og slægt på Jorden.

For selv om vi som mennesker i vor længsel efter Paradis:

føle godt, at vort rette Fæderneland er ikke herneden, men at vort Borgerskab er i Himlene, da er det langt fra, vi derfor med Fornemhed opløfte os over vore naturlige Forhold til Hjemmet og Forfædrene herneden, men underkaste os dem villig (Grundtvig 2007c: 62).

Og “saaledes fører Kiærlighedens Liv os til Nazaret, at lære Ydmyghed og Selvfornægtelse af den Eenbaarne” (ibid.). At Guds søn gik til Nazaret for at lyde sine forældre, viser os således kærligheden som det tredje træk af det kristelige hjertes liv. Når troen med barnet i krybben er født i os og er vokset til herlighedens håb i vort hjerte, da fører det med andre ord kærligheden til det givne liv med sig. For “Vort jordiske Folk og Fæderneland, det er nemlig vort Nazaret” (Grundtvig 2007c: 61-62).

Så bliver da i tidens fylde tro, håb, kærlighed, disse tre i menneskets hjerte. Og da Guds evige liv er hverken mere eller mindre end troens, håbets og kærlighedens liv, så må det til den tid også blive kristelige hjerter “klart, at deres Tro og Haab og Kiærlighed er deres Himmerig på Jorden” (Grundtvig 2007c: 104) – blive klart for dem, hvad verden ej ved. Dermed er dét menneskeliv i Guds billede, som med tiden blev glemt, kommet hjerterne i hu – og dermed er der atter Himmerig på Jorden som på dens første dag.

Litteratur

Grundtvig, N.F.S. 2007a [1842-43]: *Prædikener i Vartov*, bd. 5, Holm, Jette; Glenthøj, Elisabeth A. & Thodberg, Christian (red.), København: Forlaget Vartov.

Grundtvig, N.F.S. 2007b [1843-44]: *Prædikener i Vartov*, bd. 6, Holm, Jette; Glenthøj, Elisabeth A. & Thodberg, Christian (red.), København: Forlaget Vartov.

Grundtvig, N.F.S. 2007c [1844-45]: *Prædikener i Vartov*, bd. 7, Holm, Jette; Glenthøj, Elisabeth A. & Thodberg, Christian (red.), København: Forlaget Vartov.

Hvad verden ej ved

Koed, Isak Krab 2018: *Mennesket – skabt i Guds billede? En undersøgelse af gudbilledlighedens karakter og dens konsekvenser for antropologien i Olesen Larsens og Grundtvigs teologier*, upubliceret speciale afleveret ved Aarhus Universitet.

Prenter, Regin 1975 [1955]: *Skabelse og genløsning*, København: G.E.C. Gads Forlag.

Væрге, Johannes 2015: *Det betroede menneske*, København: Forlaget ANIS.

Isak Krab Koed, sognepræst i Sankt Markus Sogn, Aarhus.